

NIEUWE GEZICHTSPUNTEN OP DE TORENWACHTERSFAMILIE FRISHERT:

"Het wereldberoemde deuntje dat de Britten onder de Japanners hielp te overleven 'The Colonel Bogey March' komt uit Breda!"

Het Breda van Weleer

(1920-2000)

Door Rinie Maas

"Tédde, tédde, tédde, tédde, tédde, tédde... De melodie brengt een schok van herkenning teweeg bij de lezers. Ruisende Britse krijgsgevangenen met gefuete lippen. Thailand doemt op. Men is op weg naar het kamp, dat een Japans concentratiekamp blijkt te zijn met opsluiting in een houten hok in de stekende zon. Dagelings zonder water en dat soort zaken, die indruisen tegen de conventie van Genève waarin de regels voor krijgsgevangenen staan opgenomen, maar ook ter wereld. Zorgde de Bredenaar Tinus Frishert alias de Platte, de zoon van torenwachter Francisus Frishert ervoor dat de geallieerden tijdens 40-45 de psychologische oorlogsvoering tegen de Japanse commandant Saito (Hayakawa) wonnen?

"Uw suggestie dat The Colonel Bogey March uit Breda komt", bevestig ik als een schok van de herkenning, schrijft mij Sjaak Bastiaansen "Pas geleden draaiden wij de intrigerende film The Bridge On The River Kwai, die onlangs opnieuw is uitgebracht, in huiselijke kring op de DVD. Het deuntje komt diverse keren terug in de rolprent, laat ik zeggen als een verhaal manifest tegen "de Jappen" die geen methode achterwege lieten om hun gevangenen, zwaar te folteren. Nu zijn we halverwege de film (lengte ongeveer 160 minuten) klinkt dat deuntje weer, roept onze Piet: "verrekt...tédde, tédde, tédde, tédde, tédde...waar moet ik toch steeds aan denken Sjaak...las ik daar niet wat over in de Bredase Bode in dat Breda van weleer...dat is...hoor mensen...hoor dan...Dat deuntje is...Platte hedde...gij een hoedje op...Platte hedde jij een kale kop".

De officier Nicholson

Een mooi verhaal van Sjaak dat ik hier weergeef uit de reacties, die op het Breda van weleer binnenstromen. Dat De Britten fluïdend in de jungle gelegen kamp binnenkwamen was de eerste harde klap die de onverschrokken hoofdofficieren Nicholson en Toosey aan de Japanners, die samenwerkten met de Duitsers, en Azië wilden overheersen, uitdeelden. In 1954 is een boek over The Bridge On The River Kwai geschreven en daarna is er een film van gemaakt met in de hoofdrol Alec Guinness over de flegmatieke Brit Nicholson. Om de Japanse troepen te kunnen bevoorraden moest er een spoorlijn worden aangelegd van Bangkok naar Birma.

Officier Toosey. De B.B.C. zond over zijn deelname aan het verzet tegen de Japanners in het concentratiekamp een aparte documentaire uit. Toosey zou de hoofdrol hebben vervuld

Voor de klus, die Saito snel moest klaren werden Amerikanen, Nederlanders, Britten en anderen ingezet.

De brug over de rivier Kwai
De Britse officieren waren opgeleid om leiding te geven - uiteindelijk is de brug ook onder hun leiding gebouwd - en niet om lichamelijk zwaar werk te doen. Zij hebben geweigerd "aan de spoorlijn des doods" te werken met alle consequenties vandien. Naar waarheid hebben zij de boel gesaboteerd, hoewel Saito hen mateloos heeft gestraft om het verzet te breken. Het was een strijd tussen Nicholson en Saito wie mentaal de sterkste was. Dat men juist onder extreem zware omstandigheden mentaal extra veel wil kan bewijst Nicholson. Hij weet van geen wijken. Intussen ont-snaapt uit het kamp de Amerikaan William Holden. Omdat hij het terrein kent wordt hij door een Britse commandant om een missie gevraagd. De missie om de door de soldaten in aanbouw zijn de brug op te blazen. En bij dat verzoek staat de ex-krijgsgevangene niet te trappelen van ongeduld! Saito heeft inmiddels kleur bekend aan Nicholson. De Engelse officieren zijn bekwaam met leiding om de brug te bouwen over de rivier Kwai. De Britten hebben de brug op tijd klaar als de volgende dag de trein aankomt. Juist dan heeft de andere Brits groep, na een barre tocht, de brug bereikt om het werk op te blazen teneinde te beletten dat treinen de Japanse soldaten kunnen bevoorraden. Een geschiedenis vol verzet waarin het deuntje tédde, tédde, tédde, tédde, tédde, enz uit de monden van de soldaten klinkt. En dat verzet begon met het wereldberoemde Bredase deuntje dat de Britten-"The Colonel Bogey March" hadden gedoopt.

Bij de Unie
Dat ik zeker weet dat het van Bredase oorsprong is, ontsproten uit het muzikale brein van De Platte komt hierdoor. Tinus was muzikant bij de Unie. En hij heeft het deuntje daar geïntroduceerd, terwijl hij verstand had van muzikale noten als een chimpansee van koekelkoren. De door mij zeer geachte heer Koekelkoren was een van de beroemde dirigenten van het wereldberoemde zangkoor (1888) De Meesterschier Staar, zij zongen deuntjes én liedjes.
We belanden nu in de Bredase (volks)

zang. "Niet alleen Tinus, de Platte was muzikant bij de Unie. Ook zijn oom Philip", weet de achterkleinzoon van de torenwachter Frans Frishert de heer Ad Frishert uit Terheyden. Over de genealogische achtergrond vertolkt hij mij het volgende toe: "Franciscus Frishert is geboren 11-11-1844 te Maastricht en overleden op 27-03-1910 te Breda. Hij was getrouwd met Maria Henderson, geboren te Breda 30-12-1841. Zij trouwden op 25-08-1869 te Breda. Samen kregen ze 9 kinderen. Op 7 mei 1881 werd Franciscus door de toenmalige Burgemeester van Breda benoemd tot torenwachter op de Grote Kerk van Breda tegen een jaarwedge van 150,00 gulden. Op 1 april 1895 werd hij als laatste torenwachter eervol ontslagen en voor de duur van 4 jaar op wachtgeld gesteld. De komst van een telefooninstallatie in 1893 en de waterleiding in 1894 hadden de functie van torenwachter overbodig gemaakt". En over Tinus weet Ad te vertellen dat hij 'geldophaler' was van beroep. Uit andere bronnen weet ik weer dat Tinus dit onberispelijk deed! Kennelijk inspireerde het de volksmond tot het gememoreerde liedje, "Platte hedde jij een kale kop, hedde jij een hoedje op" daar hij een bekende verschijning in het straatbeeld was. Hetwelk Tinus, die blootshoofd vaak een hoedje op had, naar zich toetrok om furor mee te maken bij de Unie. Zou De Platte hebben gevonden dat hij de Britten zoveel moed inblies? Dat het deuntje meende op de golven van de rivier Kwai!

De torenwachter Frans Frishert en zijn vrouw Maria Henderson. Zij handelden samen in vis. Foto uit familiealbum Ad Frishert.

De Platte

Zou ongeveer twintig jaar na de voorlaatste eeuwwisseling was er op Tinus dus een volksliedje gemaakt dat ik u niet kan voorzingen. Maar als ik u de tekst geef kunt u er de deun bij bedenken. Tekst en deun zijn volkomen synchroon, zeg maar met gelijke snelheid werkend. Met dit liedje is het gegaan zoals met alle liedjes in Breda. Of wij namen ze over! Of ze werden van ons overgenomen! Een Britse militair heeft het liedje in Breda gehoord. De tekst is hij vergeten. Maar de deun heeft hij er in zijn garnizoen "ingefietst" op de tekst van het liedje "De platte":
Platte hedde jij een kale kop
Platte hedde jij een hoedje op
Platte je mag niet jatte
Verdomde Platte
Houd daar toch mee op!

We zullen om vele redenen maar ook puur uit burgerlijke trots moeten onderzoeken of De Platte de Britten echt de moed in hun donder heeft gejaagd. Ik heb hierover met diversen overleg - de feiten moeten wel de feiten zijn - tot in de Verenigde Staten. Meer hierover na mijn zomerstop!

In dienst van de politie!

De stadsbeiaardier Jacques Maassen reageert op de laatste torenwachter Frans Frishert. Hij schrijft: "over de torenwachters kan - in gecondenseerde vorm - informatie gevonden wor-

Familieportret Frishert voor café Cees van Beek aan de Magnoliastraat. Foto uit familiealbum Frishert.

den in mijn artikel over de Klokken en beiaarden van de Grote Toren, in het grote en dikke boek van Van Wezel over de Grote Kerk en Toren. Zie dan ook de voetnoten! Maar er is natuurlijk meer. Ik weet alleen niet tot hoever je wilt gaan. Welke bronnen heb je al? Volgens de gemeentegidsen van eind 19de eeuw waren de torenwachters in dienst van de politie. Er werden ze gehonoreerd op een niveau dat ongeveer gelijk was aan dat van klerk tweede klasse. Er is een plattegrond waarop hun bedsteden zijn ingetekend. Laatste trompetje en rode lantaarn zijn in Breda's Museum Enzo voort. Nog wel bedankt voor het sympathieke artikel van enkele weken geleden. Ik heb er veel reacties op gehad: goed voor de Bredase beiaardcultuur dus!" besluit Jacques.

Koperen hoorn

Het trompetje dat Jacques noemt blijkt een koperen hoorn te zijn. Het lijkt me dus dat de torenwachter bij brand niet "trompetterde" maar over de stad enige klarenstoten liet klinken, een detail maar "het hoort" stoerder en is iets juist voor de beeldvorming. Een min of meer nieuw gezichtspunt op de laatste torenwachter F. Frishert, althans wat de uitoefening van zijn ambt aangaat, vind ik in de Stad Rond van Gerard van Herpen in het Dagblad de Stem van 3 juni 1969. Mevrouw Frishert uit de Oranjestraat 311, zijn grootvader de laatste torenwachter was is de informante. Haar vader was de zoon van laatste de torenwachter Frans Frishert. We krijgen nu informatie van opa-vader-dochter, in de lijn van de elkaar opvolgende generaties.

Maria Henderson

Onder de kop: "tweede torengaanderij domein van de wachters" lees ik dit stukje: "In een van de vitrines van het Stedelijk Museum ligt de koperen hoorn van de laatste Bredase torenwachter te pronk! Samen met zijn benoemingsbrief. "Mijn vader heeft de benoemingsbrief jarenlang bewaard tot dat hij hem op een gegeven moment aan het museum heeft geschonken om hem bij de hoorn te leggen", vertelt mevrouw Frishert over haar vader, wiens vader dus de laatste torenwachter van Breda is geweest. Dat was F. Frishert, die in 1844 in Maastricht is geboren en in 1910 is gestorven. "We denken dat grootvader als militair naar Breda is gekomen", vertelt de dochter. "Dat hij hier een vrouw heeft gevonden en zo in de stad is blijven hangen. Hij was in Breda getrouwd met Maria Henderson, een welbekend visvrouw". Hierover bevat het stukje deze informatie. Mevrouw Frishert: "Ik weet nog wel dat mijn vader, die zes en een half jaar geleden is gestorven, vaak heeft verteld, dat hij als jongen met opa Frishert mee, op de toren mocht. Als opa de hele nacht boven op de toren was geweest ging hij 's morgens tegen een uur of vijf, als het licht werd, te voet naar Moerdijk om er met de hondenkar, vis te halen, samen met zijn vrouw".

Loos alarm

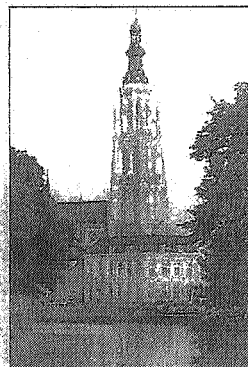
Gerard van Herpen vervolgt: "Het is interessant nog eens kennis te nemen van een gedeelte uit de instructies voor de torenwachters. Daarin staat

onder andere te lezen: "De torenwachters zullen bij het ontstaan van brand dadelijk de brandklok kleppen. Wanneer de brand bij dag ontstaat zullen zij aan de zijde waar de brand is, een rood vaandel uitsteken. Maar wanneer de brand na zonsopgang ontstaat, zullen zij een brandende lantaarn uit de toren steken. De torenwachters zullen gedurende hun nachtwake bijzondere letten op het ontstaan van brand en zodra zulks door hen wordt ontdekt dadelijk met de gewone brandklok kleppen". Mevrouw Frishert op haar beurt vertelt te herinneren van haar vader het verhaal dat torenwachter Frishert eens alarm had geslagen voor een brand. Bij nader toezien bleek die brand niet meer te zijn dan een vuurgloed van een ijzergerietje. "Maar beter loos alarm dan geen alarm", merkt zij wijs op.

De tweede gaanderij van de toren van de grote kerk was het domein van de torenwachters. Aardig is nog wel om op te merken dat zij er een kamerje met bedsteden hadden waarin de winter een haardvuurtje brandde. "In de oude stadsrekeningen zijn daarvan nog posten te vinden".

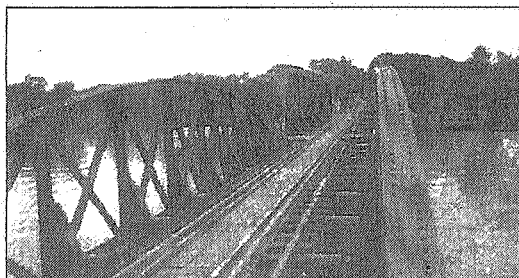
Wereldberoemde symfonie

In de afgelopen jaren is redelijk veel over de Bredase Torenwachters geschreven, nader vastgelegd in het dikke boek over de Grote Kerk. Maar...dat De Platte, de zoon van Frans Frishert, een wereldberoemde symfonie de wereld heeft gezonden, zo fier dat het de meedogenloze Jappen eronder heeft gekregen, die geschiedkundige link, op hypothetische grond tot nu toe, dat moet ik erkennen, ook al zijn de lezers en met name Sjaak en Piet Bastiaansen hartstikke zeker van hun zaak, heeft alleen nog het Breda van weleer kunnen ontsluiten: in mijn vakantie en vliegreis naar Engeland en dan weten we na mijn zomerstop vast nog meer!

De Grote Kerk. Vanuit de tweede torengaanderij waarschuwden de torenwachters. Foto uit particuliere collectie.

Nu te koop: Staanbeeldje en De Klopperman (nieuw!) met vrolijke en vrijmoedige, nog nooit vertelde verhalen over Breda. Schriftelijke reacties kunt u sturen naar de redactie van de Bredase Bode, postbus 22, 4880 AA in Zundert.

Bridge Over The River Kwai. Foto uit particuliere collectie